

verzorging in de gevangenis. Twee kleine opmerkingen bij hun bijdrage: ze spreken over een oligopolie aan de hand van Yang maar kennen niet de eerder verschenen bijdrage van Sengers (2009).¹ En ze zeggen dat het woord ‘geestelijke verzorging’ werd uitgevonden om aan de huidige religieuze hyperdiversiteit een overkoepelend begrip te geven, maar dit woord werd al in de vroege negentiende eeuw gebruikt.

De indruk die achterblijft is ‘we hebben allemaal ons best gedaan en bij een gerenommeerde uitgeverij nog op de valreep van 2020 een dik boek uitgebracht’. Ik heb al meer boeken uit deze serie gezien en blijf steeds met de vraag zitten: wie (uitgever, redacteur) o wie (series editor, reviewers) zorgt ervoor dat er over dit soort belangrijke thema’s nu eens een keer een aantrekkelijke publicatie verschijnt? Het onderwerp is veel te belangrijk om er slecht geschreven boeken over te publiceren. Het begint toch bij goed nadenken over wat je met zo’n boek wil om vervolgens met dat kader de auteurs een handleiding te geven hoe de individuele bijdragen zo te schrijven dat die ook voor niet-landgenoten begrijpelijk is. Dit boek heeft vooral een documentaire waarde, want ja: waar vind je anders zo’n uitgebreid overzicht van de rol van religieuze organisaties in specifieke organisaties als gevangenissen? Hier ligt namelijk een heel onderzoeksgebied nog braak en te wachten op ontsluiting, waar dit boek zeker bij kan helpen, met grote maatschappelijke relevantie bovendien.

Erik Sengers
(Amsterdam)

Noot

- 1 Sengers, Erik (2009), *European exceptionalism: lazy churches. Pluralism, adherence and the case of the Dutch religious cartel*, in: Pickel, G. & O. Müller (eds), *Church and religion in contemporary Europe. Results from empirical and comparative research*, Wiesbaden: VS-Verlag (167-182).

Kruizinga, Renske, Jacques Körver, Niels den Toom, Martin Walton, Martijn Stoutjesdijk (eds.) (2020), *Learning from case studies in chaplaincy: Towards practice based evidence & professionalism*, Utrecht: Eburon, pp. 224, ISBN 9789463012812, € 28,-.

Mijn eigen ervaring als geestelijk verzorger is dat je door het vertellen van verhalen aan buitenstaanders duidelijk kunt maken wat je doet en wat het betekent voor de mensen met wie je werkt. ‘En toen ik een kaarsje aanstak kwam er plotseling een verhaal naar boven dat nog nooit verteld was’ – over dat soort gebeurtenissen kan ik uren vertellen. De hogere kunst daarvan is om dit soort anekdotes volgens een vast format te beschrijven, bijeen te brengen over de grenzen van disciplines heen, en te analyseren in een groep aan de hand

Religie & Samenleving, Jrg. 16, nr. 1 (januari 2021)

van bepaalde vragen. Dat is wat het Case Studies Project probeert te doen. Dit project is een interuniversitaire aangelegenheid verenigd in het Universitair Centrum voor Geestelijke Verzorging (www.ucgv.nl) waarvan de deelnemers in 2019 een internationale conferentie gehouden hebben. De bijdragen daarvan zijn gebundeld in deze uitgave. Aangezien deze recensie niet aan alle 21 bijdragen aandacht kan geven, zal eerst gekeken worden naar de projectbeschrijving en vervolgens naar enkele aansprekende bijdragen.

In de inleiding schetst Martin Walton, een van de projectleiders, de opzet van het casestudy project. Het handelt hierbij om een 'informatieve en methodische beschrijving van het proces en de bijdrage van persoonlijke begeleidingszorg wordt getoond en beargumenteerd met de bedoeling criteria aan te wijzen en kenmerken van goede praktijken' (vertaling ES). Het doel van het project is inzichtelijker maken wat de geestelijk begeleiders doen, zowel voor henzelf (als middel tot leren en professionaliseren) als voor de instellingen waarvoor ze werken (zorg, defensie, justitie) zodat de relevantie in de instellingen groter wordt. Walton wijst op een interessante uitdaging waarvoor de projectleiders stonden: omdat het gaat om menselijke ontmoetingen waarin veel ruis zit moesten ze een format ontwikkelen die de complexiteit ervan erkent en tegelijk reduceert, zodat het mogelijk werd om de casussen te vergelijken en te analyseren. Een heel proces moet worden doorlopen (opschrijven, inhoud vaststellen, commentaar van collega's, kritiek/leerpunten) voordat de casus compleet is en aan de verzameling casussen kan worden toegevoegd. Niet elke geestelijk begeleider kon met dit format uit de voeten, zoals uit verschillende bijdragen in de bundel blijkt.

Het interessante van deze manier van werken is dat er interdisciplinaire vergelijking mogelijk wordt met vakgebieden waarin begeleiders soms al veel verder zijn met deze manier van werken dan bij de geestelijke verzorging. Dat wordt bijvoorbeeld duidelijk uit de bijdrage van Jan Willem Veerman die schrijft vanuit de jeugdzorg. De discussie is vaak of de interventie van de begeleider succes heeft maar, zo zegt hij, bewijs van effectiviteit is niet altijd kwantitatief of statistisch meetbaar. Het gaat eerder om het optimale en aan de situatie aangepaste resultaat. Ook is moeilijk het effect van de interventie te controleren omdat er meer factoren meespelen die het eindresultaat bepalen. Liever doet hij aan het monitoren van de uitkomst en wil hij leren van een groot aantal casussen. De bijdrage van Gaby Jacobs gaat ook over dit probleem: zij wijst erop dat het 'bewijs' van de interventie meer in de verhalende vorm duidelijk wordt, een 'narrative practice' dat een andere manier van wetenschappelijk bewijs levert. Over deze alternatieve vormen van wetenschap dan de 'harde' is in de sociale wetenschappen al veel nagedacht.

Wat heeft de eerste termijn van het project eigenlijk opgeleverd? Dit waren de interessantste bijdragen van het boek, omdat hierin de praktijk naar voren kwam. Enkele conclusies verbaasden me. Zo schrijft Steven Nolan op basis van zijn analyses dat geestelijke verzorging niets met religie te maken heeft maar, zoals psychotherapie, met relaties. Hij gaat hier voorbij aan de woordbetekenis van 'religio' waardoor we zelfs een humanistische

interventie als ‘religieus’ en zelfs als ‘heilig’ zouden kunnen kwalificeren. Theo Pleizier en Carmen Schumann komen op basis van de begeleiding van een groep geestelijk verzorgers in de krijgsmacht tot de conclusie dat de discussie over en vergelijking tussen de casussen veel leerzamer is dan een individuele bespreking. Dat tonen ze gefundeerd aan, maar het recente proefschrift van Bart van Dijk – dat gaat over de rol van legeraalmoezeniers – wordt niet aangehaald wat hun bewijs minder overtuigend maakt. Dat de nabijheid van de geestelijk begeleiders en de relatie met de cliënten wel op een professionele wijze gebalanceerd moet zijn met afstand en overzicht maakt Braakhuis in haar bijdrage duidelijk. Het palet van inspirerende opbrengsten wordt verrijkt met bijdragen uit Duitsland (Höfler/Roser), uit de gevangenis (De Vries et al.) en uit de jeugdzorg (Van der Meer; Van Hoof et al.).

In de laatste bijdragen van de bundel gaat het over de opbrengsten voor de professionele praktijk van geestelijk begeleiders. Jacqueline Weeda en Hanneke Muthert geven aan dat door deze manier van werken, waarbij er veel casussen samengebracht worden, de breedte en diversiteit van het werk goed naar voren komt – de onderzoeksgroepjes worden ook gestimuleerd niet steeds dezelfde maar verschillende casussen te ontwikkelen. Loes Berkhout geeft in haar bijdrage aan dat het werken in het project eraan heeft bijgedragen dat ze zich bewuster wordt van haar rol en haar optreden in de zorgorganisatie waar ze werkt. Lindsay Desmet werd zich veel bewuster van de interventie en de bijbehorende uitkomsten, wel geeft ze aan dat het gaat om de uitkomsten voor de begeleider en dat die mogelijk niet parallel lopen met de uitkomsten voor de cliënt. Niels den Toom tenslotte wijst op het belang dat geestelijk begeleiders ook de rol van onderzoeker op zich hebben kunnen nemen, wat niet makkelijk was want het format dwong ze over zichzelf in de derde persoon te spreken.

Wat nu de specifieke inhoud van het werk is, dat komt nog niet overtuigend naar voren. De epiloog van Jacques Körver et al. is daarvoor te veel een samenvatting en te weinig een synthese. Aan de andere kant was dit boek bedoeld als een presentatie van de tussenopbrengst met aandacht voor methodologie. De nadruk op methodologie maakt dat de bundel niet gemakkelijk te lezen is: het gaat over een ingewikkelde werkelijkheid die in het Nederlands al veel woorden nodig heeft om uitgelegd en toegelicht te worden en als dat in het Engels weergegeven wordt, is niet altijd duidelijk wat er nu gezegd wil worden. Juist de voorbeelden met casussen nodigen de lezer uit om de eigen fantasie te gebruiken, om met de auteur mee te denken, en een eigen positie in het argument en de conclusies te bepalen. Ook wordt er door de nadruk op de methodiek weinig aandacht gegeven aan theologische, ethische, antropologische of andersoortige theorie die de casussen interpreteert. Sociologisch is dit werk zeker interessant omdat het inzicht biedt in de professionaliseringsslag van een beroepsgroep die zich bezig houdt met religie en levensbeschouwing. We kunnen gespannen wachten op een volgende bundel waarin dit aspect waarschijnlijk inhoudelijk verder wordt uitgewerkt.

Erik Sengers
(Amsterdam)

Religie & Samenleving, Jrg. 16, nr. 1 (januari 2021)